

625). Bu plana göre mevcut metnin kelâm ilminin ilâhiyyât bölümünü teşkil ettiği söylenebilir. Eserin muhtevası *el-İrşâd*'la mukayese edildiğinde nübüvvet ve sem'iyât bölümlerinin elde bulunmadığı ortaya çıkar.

İçerdiği çok sayıdaki atıftan anlaşılacağı üzere (a.g.e., s. 723) *eş-Şâmil*'in telifinde Ebû Bekir el-Bâkullânî'nin eserlerinden geniş ölçüde faydalanılmıştır. Esasen müellif eserin mukaddimesinde bu hususu belirtmekte, kitabın üçüncü bölümünün sonunda (a.g.e., s. 716) bu bölümün telifinde Bâkullânî'nin *el-İlel* adlı eseriyle onun diğer kitaplarından yararlandığını söylemektedir. Cüveynî'nin Ebû İshak el-İsfârâyînî'ye de sık sık atıflar yaptığı görülür. Eserin hemen her konusunda başta Ebû Hâşim el-Cübbâi olmak üzere Mu'tezile kelâmcılarına eleştiriler yöneltilmiştir. Cüveynî eserinde çok yönlü akf istidlâllerde bulunmuş, farklı telakkileri zikrederek bunların yanlış ve doğru taraflarını belirtmiş, bu özellikleriyle eser kelâm literatürünün zengin bir kaynağı olmuştur. *eş-Şâmil*'in, eski Yunan düşüncesinin etkisi altında gelişen İslâm felsefesinin kelâma alınmasından önceki dönemin en tatminkâr eseri olduğu söylenebilir. Kitap, hem hacim hem istidlâl seviyesi bakımından Ebû'l-Muîn en-Neseffî'nin *Tebşîratü'l-edille*'sinin dengi sayılabilir. Ancak *Tebşîratü'l-edille* plan, tertip ve ifade tekniği açısından daha gelişmiştir.

eş-Şâmil'in bilinen ilk nüshası Köprülü Kütüphanesi'ndedir (Fâzıl Ahmed Paşa, nr. 826). Helmut Klopfer, tesbit ettiği bu nüshanın birinci bölümünü başarılı sayılmayan bir çalışma ile yayımlamıştır (vr. 1^a-102^a; Kahire 1960-1961, 1988-1989). Aynı nüshanın tamamı Ali Sâmî en-Neşşâr, Faysal Büdeyr Avn ve Süheyr Muhammed Muh-târ tarafından neşredilmiştir (İskenderiye 1969). Her ne kadar nâşirler Dârü'l-kütübî'l-Misriyye nüshasını (İlmü'l-ke-lâm, nr. 1290) esas aldıklarını, bununun Bâbîâlî'de Şehbâl fotoğrafhanesinde istinsah edildiğini (fotoğrafının çekildiğini) söyleyip Köprülü nüshasına ulaşamadıklarını kaydediyorlarsa da (*eş-Şâmil*, nşr. Ali Sâmî en-Neşşâr v.dğr., neşredenin girişi, s. 83-85), verdikleri bilgilerden ve yapılan karşılaştırmalardan, onların da esas aldıkları nüshanın Köprülü nüshası olduğu anlaşılacaktır. 620 sayfadan meydana gelen basılmış metnin sadece ilk 245 sayfasında görülen ikinci nüshanın farkları Klopfer neşrinde yanlış veya değişik okumalardan kaynaklanan farklardır. R. M. Frank, Tahran Üniversitesi Merkez Kütüphanesi'nde bulunan (nr. 350) diğer bir yazmanın Köprülü

nüshasında eksik olan baş tarafını tahkik etmiş ve bu kısım, S. Celâleddin Müctebâvî tarafından tercüme edilen Farsça bir girişle birlikte (*eş-Şâmil*, nşr. Frank, neşredenin girişi, s. 3-97) yayımlanmıştır (Tahran 1360 hş. [1981]). *eş-Şâmil*'in Ali Sâmî en-Neşşâr baskısından kopya edilen bir neşri daha gerçekleştirilmiştir (nşr. Abdullâh Mahmûd Muhammed Ömer, Beyrut 1420/1999).

BİBLİYOGRAFYA :

Cüveynî, *eş-Şâmil* (nşr. H. Klopfer), Kahire 1988-89, neşredenin girişi, s. 6-7; a.e. (nşr. Ali Sâmî en-Neşşâr v.dğr.), İskenderiye 1969, tür.yer., ayrıca bk. neşredenlerin girişi, s. 83-85; a.e. (nşr. R. M. Frank), Tahran 1360 hş./1981, tür.yer., ayrıca bk. neşredenin girişi, s. 3-97; a.mlf., *el-İrşâd* (nşr. M. Yûsuf Mûsâ - Ali Abdülmuîn'im Abdülhamîd), Kahire-Bağdad 1369/1950, s. 155-164, ayrıca bk. neşredenin girişi, s. "s"; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1024; Fevkiyye Hüseyin Mahmûd, *el-Cüveynî İmâmü'l-Haremeyn*, Kahire, ts. (el-Müessesetü'l-Misriyyetü'l-âmme), s. 81-85; Abdülvehhâb İbrâhim Ebû Süleyman, *Kitâbetü'l-bahşi'l-ilmî*, Cidde 1403/1983, s. 285-286.

BEKİR TOPALOĞLU

ŞAMLÛ, Ahmed

(أحمد شاملو)

(1925-2000)

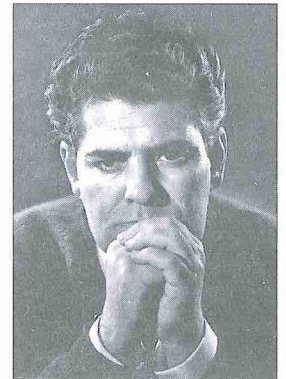
İranlı modern dönem şairi.

12 Aralık 1925'te Tahran'da doğdu. Kâbil asıllı bir Türk ailesine mensuptur. Subay olan babası Haydar-ı Şamlû'nun görevi sebebiyle çocukluk dönemini Reşt, Zâhidân, Şiraz, Bircend, Meşhed ve İsfahan başta olmak üzere çeşitli şehirlerde geçirdi; ilk ve orta öğrenimini buralarda, liseyi Tahran'da tamamladı (1946). Bu arada siyasi görüş ve faaliyetleri sebebiyle 1944'te müttefiklerce tutuklanıp Reşt'teki Sovyet hapisanesine gönderildi, bir süre hapis yattıktan sonra serbest bırakıldı. 1947'de ilk şiir kitabı olan *Âhenghâ-yi Ferâmûş-şode*'yi neşretti. Bu arada *Sühan-ı Nev* ve *Revzene* dergilerinin yayın kurullarında çalıştı. *Âteşbâr* dergisinin başyazarlığını üstlendiği 1952'den itibaren iki yıl Macaristan elçiliği kültür müşavirliği görevinde bulundu. İran'a döndüğünde yine siyasi faaliyetlerinden dolayı 1954 yılında tutuklanarak on dört ay hapis yattı. 1957'de *Bâmşâd* dergisinin, ardından *İttılâ'ât-ı Mâhâne*'nin başyazarlığına getirildi. Daha sonra sinemaya yönelen Şamlû, Sistan ve Belucistan belgesellerini hazırladı, çeşitli senaryolar yazdı. 1961'de *Kitâb-ı Hefte*'nin başyazarlığını yaptı. 1967'de haftalık *Hûşe* dergisinin kültür ve edebiyat bölü-

lümünün editörlüğüne getirildi. 1972'de tedavi amacıyla Almanya'ya, 1976'da Pen Club'un daveti üzerine Amerika Birleşik Devletleri'ne gitti. 1977'de siyasi sebeplerle Amerika Birleşik Devletleri'nde bir yıl ikamet etti. 1978'de İran Yazarlar Merkezi Yönetim Kurulu üyeliğine seçildi. 1988'de II. Uluslararası Edebiyat Kongresi dolayısıyla Almanya'ya davet edildi. Değişik Avrupa ülkelerinde katıldığı kültürel ve edebî faaliyetlerin ardından İran'a döndü. 1990'da Amerika'da çeşitli edebî etkinliklerde bulunan Şamlû, Berkeley Üniversitesi'nde misafir öğretim üyesi olarak bir dönem çağdaş İran edebiyatına dair dersler verdi. Human Rights Watch'ın "Free Expression" ödülünü aldı. 1994 yılında Kanada Toronto Üniversitesi'nde kendi adına düzenlenen kongreye katıldı. Uzun zamandan beri süren hastalığının ilerlemesiyle 1997'de sağ bacağı kesilen Şamlû 23 Temmuz 2000 tarihinde Tahran'da vefat etti.

Ahmed-i Şamlû, çağdaş Fars şiirinde "şi'r-i sepîd (beyaz şiir: vezinsiz ve kafiyesiz şiir) diye bilinen, aynı zamanda "şi'r-i Şamlûyî" adı da verilen tarzın öncüsü ve sosyal içerikli şiirin güçlü simalarındandır. Şiirlerini "İ. Bâmdâd, İ. Subh, Bâmdâd" mahlaslarıyla yazan Şamlû roman, hikâye ve tiyatro dallarında da eser vermiş, klasik metin tashihiyle uğraşmış, yabancı dillerden hikâye, roman ve şiir çevirileri yapmış, çeşitli konularda makaleler yazmıştır. Ayrıca kendi şiirleri başta olmak üzere Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî ve Nîmâ Yûsûc'in şiirlerini seslendirdiği kaset çalışmaları vardır. Şiirleri bazı dillere çevrilmiş, hayatı boyunca üzerinde çalıştığı, halk dilindeki kelime, deyim ve argo söyleyişleri derlediği *Kitâb-ı Kûçe* adlı sözlüğü büyük ilgi görmüştür.

Eserleri. Şiir Kitapları: *Âhenghâ-yi Ferâmûş-şode* (Tahran 1326/1947, 1330/1951), *Kaç'nâme* (Tahran 1330/1951),

Ahmed-i Şamlû

Âhenhâ ve İhsâs (Tahran 1332/1953), *Hevâ-yi Tâze* (Tahran 1336/1957), *Bâğ-ı Âyine* (Tahran 1339/1960), *Âydâ der Âyine ve Lahzahâ ve Hemîşe* (Tahran 1343/1964), *Âydâ: Diraht ve Hancer ve Hâtîre* (Tahran 1344/1965), *Qoqnûs der Bârân* (Tahran 1345/1966), *Mersiyehâ-yi Hâk* (Tahran 1348/1969), *Şükûften der Mih* (Tahran 1349/1970), *İbrâhîm der Âteş* (Tahran 1352/1973), *Deşne der Dis* (Tahran 1356/1977), *Terânehâ-yi Kûçek-i Ğurbet* (Tahran 1359/1980), *Medâyiḥ-i Bîşile* (Stockholm 1371/1992), *Der Âstâne* (Tahran 1376/1997), *Ḥadîḡ-i bî-Qarârî-yi Mâhân* (Tahran 1379). **Mensur Eserleri:** *Zîr-i Ḥayme-i Gor Giriḡte-i Şeb ve Zen-i Poşt-i Der-i Mağribî* (hikâye, Tahran 1335/1956), *Derhâ ve Dîvâr-ı Bûzürg-i Ğîn* (hikâye, piyes, senaryo denemeleri, Tahran 1352/1973), *Kitâb-ı Kûçe* (I-V, Tahran 1357-1376/1978-1997, 1378/1999; eserlerinin bir listesi ve muhtevaları için bk. Kırilangıç, I/3 [2001], s. 157-171). Şamlû hakkında birçok çalışma yapılmış, eserleri defalarca basılmış, şiir ve hikâyelerinden seçmeler yayımlanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

M. Hüseyin Muhammedî, *Ferheng-i Telmîhât-i Şi'r-i Mu'âşır*, Tahran 1372 hş., s. 64; M. Bâkır Bürkâî, *Sûhânverân-ı Nâmî-yi Mu'âşır*, Tahran 1373 hş., I, 472, 473; İsmâil Hâkimî, *Edebiyyât-ı Mu'âşır-ı İrân*, Tahran 1373 hş., s. 125-126; Pervin Şekîbâ, *Şi'r-i Fârsî ez Âġâz tâ İmrûz*, Tahran 1373 hş., s. 402; Niyâz Ya'kûbşâhî, *Âşîkânehâ*, Tahran 1373 hş., s. 78; Abdülâlî-yi Destgayb, *Nakd-i Âşâr-ı Ahmed-i Şamlû*, Tahran 1373 hş.; Takî-yi Pûrnâmdârîyân, *Sefer der Mih: Te'emmülî der Şi'r-i Ahmed-i Şamlû*, Tahran 1374 hş.; Hasan Alî Muhammedî, *Ez Bahâr tâ Şehriyâr*, Tahran 1375 hş., s. 538; Cihânbaḡ Nevruzî, *Edebiyyât-ı Mu'âşır*, Tahran 1375 hş., s. 311, 312; Hicabi Kırilangıç, "Ahmed-i Şamlû, Hayat Hikâyesi ve Eserleri", *Nûsha*, I/3, Ankara 2001, s. 153-172.

NİMET YILDIRIM

ŞÂNİZÂDE MEHMED ATÂULLAH EFENDİ (ö. 1826)

Osmanlı tarihçisi
ve modern tıbbın öncüsü, şair.

İstanbul'da dünyaya geldi. Doğum tarihi tam olarak bilinmemekteyse de genellikle 1184'te (1770-71) doğduğu kabul edilir. Ancak kaynaklar, Şânizâde'nin 18 Muharrem 1200'de (21 Kasım 1785) tedris ruûsunu alıp müderris olduğunu kaydettiğini ve on dört-on beş yaşları müderrislik için biraz erken sayılacağına göre doğum tarihinin bundan birkaç yıl daha geriye gittiği söylenebilir. Özellikle fıkıh alanındaki

Şânizâde
Mehmed
Atâullah
Efendi'nin
temsili
resmi

bilgisiyle tanınan babası Hacı Mehmed Sâdık Efendi çeşitli müderrisliklerde bulunmuş, Medine kadılığı sırasında vefat etmiş (1791), birçok risâlesi yanında mahkemelerde muteber bir eser olarak kabul gören *Bedâyiu's-sukûk'ü* (*Sakk-i Şânizâde, Şânizâde Sakki* [İstanbul 1284]) yazmıştır. Ailenin Şânizâde diye anılması dedesinin babası Ahmed Efendi'nin "Tarakçı" lakabıyla tanınmasındandır. Kelime daha sonra Farsça karşılığı olan "Şâni" biçimine dönmüştür.

Şânizâde, ilmiye mesleğine intisap ettikten sonra Halıcıoğlu Mühendishânesi ve Süleymaniye Tıp Medresesi'nde tahsilini sürdürdü. Daha önce öğrendiği Arapça ve Farsça yanında İtalyanca, Fransızca ve Rumca'yı da öğrendi. Özellikle Latince'yi çok iyi bildiği söylenir. 1821'de Mora'daki Rum isyanının ardından Dîvân-ı Hümâyûn tercümanlığı için müslümanlardan bir kişi aranırken Meclis-i Vükelâ'da onun da adı geçti. Şânizâde Mehmed müderris olmaya hak kazandıktan sonra önce ibtidâ-i hâric derecesiyle Örekeze Medresesi'ne tayin edildi. 15 Muharrem 1205'te (24 Eylül 1790) ibtidâ-i dâhil rütbesiyle Sâniye-i Fâtma Sultan, 7 Muharrem 1208'de (15 Ağustos 1793) hareket-i dâhil derecesiyle Derziyye-i Hâne-i Ümmühânî, 11 Rebîülâhîr 1211'de (14 Ekim 1796) mûsile-i Sahn derecesiyle Beyazıt'taki Sahhaf Karaca Ahmed medreselerinde müderris oldu. 15 Receb 1218'de (31 Ekim 1803) ibtidâ-i altmışlı derecesiyle Müftü Hüseyin Efendi Medresesi'ne tayin edildi. 15 Şevval 1220'de (6 Ocak 1806) hareket-i altmışlı derecesine yükseldi. 13 Zilkade 1223'te (31 Aralık 1808) mûsile-i Süleymaniyye derecesiyle Hoca Hayreddin ve Hâkâniyye-i Vefâ medreselerine geçti. 1 Cemâziyelâhîr 1231'de (29 Nisan 1816) Çorlu Medresesi müderrisliği kendisinde olmak üzere Havâss-ı Refîa (Eyüp) kadısı oldu. 1 Cemâziyelâhîr 1232'de (18 Nisan 1817) azledildi ve kendisine Mekke kadılığı pâyesi verildi. 3 Rebîülâhîr 1232'de (20 Şubat 1817) hayat boyu mü-

fettiş-i sadr-ı âlî olarak görevlendirildi. Ancak 9 Muharrem 1237'de (6 Ekim 1821) görevine son verildi. Şânizâde'nin 13 Zilhicce 1241'de (19 Temmuz 1826) Mekke pâyesi ve Menemen arpalığı ile emekli oldu.

Vak'anüvis Mütercim Âsım Efendi'nin 9 Safer 1235'te (27 Kasım 1819) İstanbul'da vebadan ölmesi üzerine II. Mahmud, Şânizâde'yi 15 Safer 1235'te (3 Aralık 1819) bizzat seçip vak'anüvisliğe getirdi. Bu görevdeyken önce tarihin faydası ve değeri hakkında bir mukaddime yazıp padişaha takdim etti. Bunun beğenilmesiyle arzu ettiği gibi II. Mahmud'un cülûs tarihi olan 28 Temmuz 1808'den itibaren eserini kaleme almaya başladı ve Eylül 1821'e kadar getirdi. Yazmaya imkân bulamadığı 1821-1826 vekâyiine ait notları halefi Sa-haflar Şeyhizâde Mehmed Esad Efendi'ye devretti. Kendisini rakip gören Mustafa Behcet Efendi'nin ve başkalarının gayretiyle Eylül 1825'te vak'anüvislikten azledildi.

Yeniçeri Ocağı'nın ortadan kaldırılması sırasında Bektaşiliğin de yok edilmesine girişildiğinden Şânizâde, Beşiktaş Cem'iyet-i İlmîyesi'ne mensubiyetinden dolayı 9 Zilkade 1241'de (15 Haziran 1826) Bektaşî olduğu ileri sürülerek arpalığı olan Tire'ye sürgün edildi. İki ay sonra da burada vefat etti. Kaynaklarda, böyle bir âlimin sürgünde bulunmasına gönlü razı olmayan II. Mahmud'un af fermanı yazdığını, bunu getiren kavaşın Şânizâde'nin kaldığı konağa gelip telâş içinde yanlışlıkla, "Şânizâde'nin itlâfına ferman getirdim" demesi üzerine her an İstanbul'dan kötü bir haberin gelmesini beklemekle olan Şânizâde'nin olduğu yere yığıldığı ve kısa bir hastalığın ardından 1 Muharrem 1242'de (5 Ağustos 1826) öldüğü belirtilir. Kışla civarındaki mezarlığa defnedilen Şânizâde'nin kabri bu mezarlığın 1916 yılında kaldırılmasıyla kayboldu. Daha sonra mezarındaki taş kasaba civarında tesadüfen

Şânizâde
Mehmed
Atâullah
Efendi'nin
mezar taşı
(Tire Müzesi,
Envanter
nr. 1453)